

NIEUWSBRIEF

**60 JAAR
VRIENDEN**

MENSEN EN COLLECTIE LEREN KENNEN	2
DE VERBORGEN SCHATTEN VAN HET BELGISCHE LEGERMUSEUM	4
COLLECTIE INFORMATIE CENTRUM VERNIEUWD	6
OUDE DRUKKEN VAN DEFENSIE TE BOEK	8
90 JAAR GELEDEN: EINDE EERSTE WERELDOORLOG	10
BOEKENKAST	11
NATRES BESTAAT 60 JAAR	12
ZWITSERSE REGIMENTEN IN NEDERLANDSE DIENST	14

KENNISMAKEN MET MENSEN EN COLLECTIE DE SLAG OM CASTRICUM?!

door Chris Ronteltap

Sabel gebruikt in de slag bij Castricum, vermoedelijk gevonden op het slagveld. (Collectie Legermuseum. Foto: Casper van Bruggen)

De eerste maanden na mijn benoeming als directeur van het Legermuseum staan vooral in het teken van kennismaken en inwerken. Kennismaken met de medewerkers en hun werkzaamheden en met de mensen en organisaties om het Legermuseum heen.

Ik kan nu al stellen: een periode van twee, drie maanden is véél te kort om met iedereen kennis te maken, met mensen van gedachten te wisselen en te luisteren naar alle ideeën, wensen

en suggesties. Ideeën en wensen die vooral te maken hebben met de toekomstige situatie. Want dat er veel gaat veranderen, is voor iedereen wel duidelijk. De commando-overdracht van luchtmachtbasis Soesterberg op 12 november, waarbij ook duidelijk werd aangegeven dat op dit terrein in 2013 het Nationaal Defensie Museum (werktitel) zijn poorten zal openen, is hiervan een duidelijke indicatie.

Overigens, ik heb nog een lange lijst met mensen die ik graag wil leren kennen. En dat ik daar nog niet aan toegekomen ben, ligt niet aan onderschatting van het belang van deze mensen voor het museum, maar aan de prioriteiten die ik onvermijdelijk moet stellen.

Hoogtepunten collectie

Naast het kennismaken met de medewerkers en de organisaties om het Legermuseum heen, wilde ik natuurlijk ook meer weten over de unieke collectie die het Legermuseum mag beheren. Daarvoor ben ik onder andere een dagje met onze collectiebeheerder Arco Seton mee geweest naar onze opslaglocatie in Grave (daarover op een later tijdstip meer).

Ook heb ik nader kennis gemaakt met de hoogtepunten uit onze vaste expositie. Als gemiddelde bezoeker loop je op je gemak over de verschillende verdiepingen. Begin je op de bovenste verdieping van het museum, dan krijg je een mooi historisch overzicht van de militaire ontwikkeling van Nederland. Maar als je met de hulp van een van onze uitstekende gidsen langs een aantal hoogtepunten uit de collectie wordt geleid en meer over de achtergronden en de historische samenhang te horen krijgt, dán gaat zo'n collectie pas echt leven. En bovendien: je leert ervan.

Op 6 oktober 1700 vindt de slag bij Castricum plaats. Jan Anthonie Langendijk vervaardigt er een jaar later een impressie van. (Collectie Legermuseum, objectnummer 00115651)

Bij de voorpagina:

Militairen van de 60-jarige Nationale Reserve bewaken een energiecentrale. (Foto: Natres)

Interessante episode

Voor mij was het bijvoorbeeld volstrekt onbekend dat in 1799 een gecombineerd Brits-Russisch leger Noord-Holland is binnengevallen en dat het Frans-Nederlandse leger van de Bataafse Republiek er in twee veldslagen in geslaagd is deze invasie-macht te verslaan: bij Bergen en Castricum. Als aandenken aan de slag bij Castricum heeft het museum een rijkversierde sabel in een vitrine liggen. Aangenomen wordt dat dit wapen op het slagveld is gevonden.

VAN OUD NAAR NIEUW

Wanneer deze Nieuwsbrief bij u arriveert, is 2008 alweer bijna voorbij. Het was, zoals al door mij beschreven in de vorige uitgave, een jaar waarin wij een mooi lustrum achter de rug hebben en een nieuwe algemeen directeur van het Legermuseum hebben mogen begroeten. Het verheugt mij u ook te kunnen mededelen

(Foto: Wim den Dunnen)

dat ons bestuur is uitgebreid met luitenant-kolonel Stefan Willems, werkzaam bij het Commando landstrijdkrachten in Utrecht. Samen met, de inmiddels ook tot luitenant-kolonel bevorderde, Erwin Vonk vormt hij de actieve krijgsmachtcomponent binnen ons bestuur. Wij bezinnen ons op de vraag op welke wijze wij meer actief dienenden tot Vriend kunnen maken. Zoals in het buitenland niet ongewoon is, zou eigenlijk iedere nieuwe lichte militairen – en dat geldt zeker voor de KMA en de KMS – een bezoek moeten brengen aan het Legermuseum (en dan natuurlijk als het kan Vriend gemaakt worden). Wie immers zijn geschiedenis niet kent, heeft geen toekomst, om het maar even duidelijk te zeggen.

Over de toekomst gesproken: 2009 wordt voor de Vrienden weer een jaar met de gebruikelijke evenementen. Wij streven jaarlijks naar een vernissage in zowel het voorjaar als het najaar en een Vriendendag, het ene jaar in het Legermuseum en het andere jaar elders (afgelopen jaar vanwege het lustrum in het Legermuseum. Datum en locatie voor 2009 worden in het voorjaar aangekondigd). De laatste vernissage – ook al was dat woord niet geheel toepasselijk, omdat de tentoonstelling al was geopend – voor de tentoonstelling *Veteranenkunst* en het bezoek aan het nieuwe CIC (Collectie Informatie Centrum) trok weer een enthousiast publiek van Vrienden, deze keer aangevuld met enkele leden van Mars et Historia. Een bezoek aan de tentoonstelling *Veteranenkunst*, die tot mei 2009 loopt, kan ik u overigens zeer aanbevelen.

Behalve deze Nieuwsbrief kunt u rond kerst ook weer genieten van de nieuwe 'Arma', een jaarboek dat er mag zijn en de grote klasse van 'ons' Legermuseum als vandoers eer aandoet.

Over de verdere toekomst (de verhuizing naar Soesterberg) valt nog weinig concreets te melden. Samen met onze zusterorganisaties houden wij de vinger aan de pols en u hoort daarover te zijner tijd meer, maar voorlopig is het in Delft ook in 2009 business as usual.

Ik wens u en de uwen een voorspoedig 2009 toe!

Gijs Scholtens
voorzitter

Onze gids Joris van der Meijden vertelde dat deze episode uit de vaderlandse geschiedenis interessant is omdat Nederlandse en Franse troepen naast elkaar vochten. Hoewel Frankrijk niet bij alle Nederlanders op steun kon rekenen, toont het toch aan dat er binnen de Bataafse Republiek veel sympathie was voor de Fransen en de idealen van de revolutie. In 1813, na jaren van 'Franse tijd' was het enthousiasme echter omgeslagen in weerszin. De geallieerde legers van Russen, Pruisen en Britten werden toen als bevrijders binnengehaald.

Belangrijke en bijzondere taak

Ik ben nog van vóór de Mammoetwet en had de indruk dat ik toch degelijk onderwijs had genoten. En dat ik aardig mijn best had gedaan om de rijtjes jaartallen met de hoogtepunten van de Nederlandse geschiedenis (1600: slag bij Nieuwpoort, 1672: Rampjaar) uit mijn hoofd te leren. Over de slag bij Castricum en de betekenis daarvan voor de vaderlandse geschiedenis had ik echter nog nooit gehoord.

Ik vind dan ook dat het belangrijk is dat het Legermuseum nu en in de toekomst zich blijft inzetten om de relatie tussen Nederland en zijn krijgsmacht door de eeuwen heen voor een breed publiek zichtbaar te maken. Met of zonder canon van de vaderlandse geschiedenis en los van de discussie over de kwaliteit van de lesmethode voor het geschiedenisonderwijs: hier heeft het museum nu en de komende decennia een belangrijke en bijzondere taak.

Chris Ronteltap is algemeen directeur van het Legermuseum.

De slag bij Bergen (19 september 1799) door Jan Anthonie Langendijk, gemaakt in 1800. (Collectie Legermuseum, objectnummer 00115650)

LEGERMUSEUM IN BRUSSEL VOL VERBO

door Edwin Ouwejan (tekst en foto's)

Binnen enkele jaren wordt de collectie van het Legermuseum in Delft samengevoegd met die van de luchtmacht in Soesterberg. Onze zuiderburen beschikken al langer over zo'n krijgsmachtdelenoverstijgend museum, het Koninklijk museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis in Brussel. Dit museum biedt onderdak aan een aantal onverwachte schatten.

De algemene taak van het Belgische legermuseum is 'het onderzoek, de aankoop, het bewaren en het ter beschikking van het publiek stellen van documenten, studies, publicaties of voorwerpen in verband met de militaire geschiedenis in de ruimste zin van het woord'. Het museum concentreert zich niet alleen op het Belgische leger, maar bouwt een collectie op die verband houdt met de nationale en internationale militaire geschiedenis vanaf de middeleeuwen. Dit in tegenstelling tot het Legermuseum in Delft waar de focus sterk ligt op de geschiedenis van het Nederlandse leger. In dat opzicht neemt het Brusselse museum een uniek plek in tussen de andere legermusea.

4

Enorme collectie in statige omgeving

Het Brusselse legermuseum is gevestigd in een van de statige vleugels van het enorme Jubelpaleis. Het Jubelpaleis is tussen 1880 en 1905 gebouwd in Brussel om het 50-jarige jubileum van het Belgische koninkrijk te markeren. In 1910 werd in dit paleis de Wereldtentoonstelling gehouden met daarbij een eerste tijdelijke expositie gewijd aan het Belgische leger. De Eerste Wereldoorlog leidde tot een enorme groei van de collectie en in 1923 opende koning Albert het huidige legermuseum in de noordvleugel van het Jubelpaleis.

Door de jaren heen is het museum steeds verder uitgebreid met onder meer de sectie marine, de tankverzameling en de afdeling luchtvaart. Het marinedeel is overigens zeer bescheiden. De sec-

1940. België tijdens de Duitse invasie. Een van de vele levensechte diorama's.

tie luchtvaart daarentegen is groot met een aantal bijzondere toestellen, zoals een JU-52 transportvliegtuig (waaruit de Duitse parachutisten in mei 1940 afsprongen boven delen van Holland) en een mooie verzameling van Duitse vliegtuigen uit de Eerste Wereldoorlog. Deze dubbeldekkers waren met het verdrag van Versailles door Duitsland aan België overgedragen als herstelbetalingen.

Korps Autos-Canons-Mitrailleuses

Op de binnenplaats van het museum wordt een deel van de tankcollectie aan het publiek getoond. Het grootste gedeelte staat elders opgeslagen. De collectie omvat tanks en voertuigen van diverse nationaliteiten en tijdsperiodes. Bijzonder is een kleine tentoonstelling gewijd aan het korps Autos-Canons-Mitrailleuses van het Belgisch leger in de Eerste Wereldoorlog. De Belgen waren de eersten die intensief gebruikmaakten van met mitrailleur bewapende auto's. Toen over de gehele linie van het front loopgraven werden gegraven was de rol van deze wagens uitgespeeld en het korps werd door koning Albert uitgeleend aan Rusland. Hier vochten de Belgen tegen de Duitsers en Oostenrijkers en maakten zij de Russische revolutie van nabij mee. Na vele omzwervingen kwamen deze 'vrijwilligers' via China en New York in 1918 terug in België.

De Eerste Wereldoorlog krijgt ruime aandacht in het museum. Naast tanks en geschut staan uniformen van alle deelnemende landen opgesteld in klassieke vitrines. Enigszins weggestopt in deze zaal is een aparte tentoonstelling gewijd aan een prachtige collectie uniformen en zilveren voorwerpen van Russische officieren. Na de revolutie in hun land weken ze uit naar het westen en brachten hun parade-uniformen, schilderijen, regimentservies en muziekinstrumenten mee. De huidige collectie is in de jaren dertig van de vorige eeuw door officieren van het garderegiment Kozakken geschonken aan het museum in Brussel. Ook zijn hier onder meer uniformen van verschillende tsaren te zien, waaronder die van de laatste tsaar Nicolaas II en zijn ziekelijke zoon Alexis. Deze unieke collectie is op een prachtige manier gepresenteerd en vormt een van de hoogtepunten van het museum.

De enorme hal met vliegtuigen in het Brusselse legermuseum met op de achtergrond in de lucht de JU-52.

RGEN SCHATTEN

Dit jaar is het 90 jaar geleden dat de Grote Oorlog eindigde. Om dit feit te markeren is in het museum de afgelopen vier jaar de tentoonstelling *Penseel op het geweer* te zien geweest. De expositie bestaat uit schilderijen, tekeningen en andere kunstwerken (zogenaamde Trench Art) die door Belgische soldaten in of na de Eerste Wereldoorlog zijn gemaakt. De kunstvoorwerpen geven een indrukwekkend beeld van de oorlog en de belevenissen van soldaten en burgers daarin. Verwoestingen, verveling, angst en kameraadschap komen op soms plastische en soms benauwende wijze tot uitdrukking. De kunstenaars waren niet alleen ervaren schilders, maar ook amateurs die actief waren in een periode dat de kunst zelf ook ingrijpende veranderingen doormaakte. Diverse stromingen zijn dan ook zichtbaar in de tentoonstelling: expressionisme, avant-garde, symbolisme, kubisme en traditionele militaire kunst.

Museum binnen museum

Wie het museum in een ver verleden heeft bezocht, zal onder de indruk zijn geweest van de enorme hoeveelheid voorwerpen, wapens, schilderijen en uniformen die zijn opgesteld. Tegelijkertijd had het museum een wat stoffig en ouderwets imago. Voor een gedeelte is dat nog steeds zo. Dat is echter een weloverwogen keuze van de directie. De zalen die gewijd zijn aan het Belgische leger in de negentiende eeuw worden bewust in de oude museale opstelling gehouden en vormen daarmee een soort 'museum binnen een museum'. Er zijn voor- en nadelen aan dit besluit. Vanuit de gedachte voor de bezoekers geen enkel voorwerp uit de collectie achter te houden, staat vitrinekast na vitrinekast vol. Het totaal beeld van een zaal vol met uniformen, schilderijen, wapens en vlaggen is adembenemend. Bovendien wekt het een nostalgisch verlangen op naar het verleden. Het nadeel is dat dit behoorlijk intimiderend kan zijn: waar moet je beginnen? Bovendien loop je het risico een interessant object over het hoofd te zien. In dit museumdeel zijn unieke voorwerpen en uniformen te vinden van in Nederland wellicht onbekende militaire avonturen, zoals het beleg van Peking, het pauselijk zoeavenleger en de deelname aan de mislukte expeditie in Mexico.

Hedendaagse conflicten

De tentoonstelling over de Tweede Wereldoorlog in het 'Europees Forum van Hedendaagse Conflicten' is daarentegen zeer modern ingericht. Veel sfeerbeelden, mengelingen van geluid, video's en foto's en het gebruik van diorama's. In de hal wordt aandacht besteed aan bezetting en collaboratie in België en de militaire ontwikkelingen voor en tijdens deze oorlog. Met teksten en uniformen (waaronder die van kleinere landen zoals Litouwen, Estland en Finland) wordt de bezoeker meegenomen op het pad dat leidde tot de Tweede Wereldoorlog. De levendige diorama's zullen bezoekers aanspreken. De tentoonstelling eindigt speels met een uitgang in de vorm van een landingsvaartuig. De bredere doelstellingen van het museum komen in deze hal mooi tot uitdrukking. De periode na 1945 is nog niet verder uitgewerkt. Wel is er momenteel een tijdelijke tentoonstelling gewijd aan de Praagse opstand tegen de inval van Sovjet-troepen in augustus 1968.

Zilveren bowl uit 1913 geschonken door het tsaristisch-Russische regiment Kozakken.

5

Bezoek plannen

Het museum verkeert in een permanente staat van verbouwing. Op dit moment zijn de zalen met wapens en harnassen en een deel van de marinesectie in de luchtvaarthal niet toegankelijk. Desondanks zal de omvang van het museum en de enorme variatie elke bezoeker dwingen om zijn bezoek te plannen en keuzes te maken. Het museum is makkelijk bereikbaar per auto, trein en metro. De openingstijden verdienen wel enige aandacht: het museum is bijvoorbeeld gesloten tussen de middag. De uitstekende website van het museum kan hierbij behulpzaam zijn: www.klm-mra.be.

Het 'museum binnen een museum': de afdeling Belgische krijgsgeschiedenis in de negentiende eeuw.

COLLECTIE INFORMATIE CENTRUM IN MODERN JASJE

FAVORIETE MUSEUMOBJECT THUIS AAN DE

door Annet Ruseler (tekst); Annelies Visser (foto's)

In de week van de geschiedenis en de landelijke archievendag afgelopen 11 oktober, is het vernieuwde Collectie Informatie Centrum (CIC) feestelijk geopend. In de nieuwe themavitrines was voor deze gelegenheid de collectie te zien over de 'Delftse donderslag', de verwoestende kruitramp op 12 oktober 1654. De openingshandeling ging dan ook met veel rook en kabaal gepaard.

De Vrienden hebben tijdens de vernissage op 26 oktober kennis kunnen maken met het vernieuwde CIC en de collectiewebsite. Het CIC is in een modern jasje gestoken om de bezoeker beter van dienst te kunnen zijn. De ruimte is nu open en beter zichtbaar vanaf de expositie. Op de plek van de voormalige balie en daarachter is de studieruimte gecreëerd. Het open karakter van het CIC komt ook tot uiting door het plaatsen van veel glas, waarmee een lang gewenste doorkijk wordt verschaft naar het boekendepot. Zo wordt een tipje van de sluier opgelicht van de unieke collectie van vier kilometer aan boeken(wijsheid). In het CIC zelf is het boekenaanbod verbeterd en uitgebreid.

Collectie op het web

Niet alleen het CIC, maar ook het collectiegedeelte van de website is vernieuwd (te bereiken via de collectieknop op www.legermuseum.nl). Zo kunt u zoeken in onze collectiedatabase en vindt u informatie over diverse deelcollecties, aanwinsten, relevante publicaties en thema's rond de collectie. In de vorm van een tijdlijn worden de 60 schenkingen van de Vrienden gepresenteerd. Ook de teksten van de bijbehorende publicatie *Vriendendienst* zijn hier met de annotaties terug te vinden. De bibliotheekcatalogus en de beeldbank zijn integraal beschikbaar. De database van de overige museumobjecten, zoals uniformen, voertuigen en wapens, is nog niet geheel doorzoekbaar via de website. Dit gaat in de toekomst veranderen. Elke maand zullen deelcollecties beschikbaar komen. Vragen stellen over de collectie kan natuurlijk ook. Dit gebeurt met een vragenformulier onder de rubriek vraagbaak of door een e-mail aan vraagbaak@legermuseum.nl.

Naast onze collectie boeken, beeldmateriaal en objecten is de afdeling momenteel bezig met het toegankelijk maken van het museumarchief. De nadruk ligt hierbij op de verwervingsgegevens van de collectie. Vele deelcollecties zijn de laatste jaren digitaal ontsloten, waarbij de nadruk lag op de kwetsbaarheid van de collectie, de vraag van de gebruiker en de uniciteit van de collectie. Deelname aan het 'Geheugen van Nederland' (www.geheugenvannederland.nl) heeft een enorme impuls gegeven aan het digitalisatiebeleid van het museum.

Carrousel

Een nieuwe service van het Collectie Informatie Centrum (CIC) van het Legermuseum is 'de carousel'. Met dit softwarepro-

Nieuwe donderslag in Delft: opening van het CIC met veel rook en kabaal. Met dank aan Anton van de Water en Tristan Broos.

De studieruimte van het vernieuwde Collectie Informatie Centrum.

Via de carousel kunt u eenvoudig een mooie afbeelding printen van een favoriet museumobject.

gramma kunnen afbeeldingen van willekeurige objecten uit de collectie op verschillende manieren worden afgedrukt. Het is aangeschaft om tegemoet te komen aan de grote vraag van bezoekers naar afdrucken van objecten die zij in het museum hebben gezien of waar hun speciale interesse naar uit gaat. In de museumwinkel zijn niet van alle objecten afbeeldingen te koop. Het museum wil graag het gebruik van de integrale collectie stimuleren door onder meer het gebruik van afbeeldingen hieruit mogelijk te maken. Met de carrousel zijn unieke reproducties van objecten uit de collectie direct voorhanden. Via een touchscreen kan gebladerd worden door de verschillende thema's en diverse deelcollecties. Van alle afbeeldingen is een fotoprint van hoge kwaliteit te maken. Dat kan in de vorm van een wenskaart, zoals een verjaardags-, kerst- of nieuwjaarskaart, een poster of zelfs een schilderij op canvas. Dankzij deze service kan iedereen een mooie afbeelding van zijn favoriete museumobject thuis aan de muur hangen of cadeau doen. Bovendien bestaat de mogelijkheid om een persoonlijke tekst bij de afbeelding te plaatsen, of alleen een detail van een object uit te vergroten en weer te geven. De bezoeker maakt het product helemaal zelf volgens zijn samenstelling en inhoud, waardoor iedere print uniek is. De producten die niet direct klaar zijn worden binnen vijf dagen thuisbezorgd. Op dit moment zijn circa 1.000 objecten in de carrousel aanwezig en dit aantal wordt voortdurend uitgebreid. De informatie over de objecten in de carrousel is nog beperkt. Met een koppeling aan de collectiedatabase komt meer informatie over de objecten beschikbaar. Zodoende kan de carrousel tevens als informatiezuil binnen het museum gaan dienen. Speciaal voor de Vriendenjubiläumdag zijn ook alle 60 geselecteerde schenkingen van de Vrienden aan het museum in de carrousel opgenomen.

Inmiddels is de carrousel ook mobiel gemaakt met een speciaal ontworpen meubel op wielen in de huisstijl van het museum. Dit maakt het mogelijk dat de carrousel binnen het museum wordt verplaatst, bijvoorbeeld naar de zaal van een tentoonstelling, en op reis kan, bijvoorbeeld tijdens evenementen als de landmachtdagen of de veteranendag.

Meer informatie

Mocht u in de toekomst gebruikmaken van de carrousel en u kunt uw favoriete object niet terugvinden, vraagt u dit dan aan een medewerker van het CIC. Wij helpen u graag verder. Als u naar aanleiding van dit artikel vragen, wensen, suggesties of opmerkingen hebt over de dienstverlening van het CIC of meer informatie wilt over de carrousel, dan kunt contact opnemen met het Hoofd Collectie Informatie Annet Ruseler, e-mail: a.ruseler@legermuseum.nl of telefoon (015) 215 05 61. Het CIC is geopend van dinsdag tot en met vrijdag van 9.30 uur tot 16.30 uur. De medewerkers van het CIC, Tristan Broos en

Een uitvergrote foto van Nederlandse militairen aan de muur van het CIC. Dit kan nu ook bij u thuis, maar misschien wel een beetje kleiner ...

Mirjam Visser helpen u graag verder bij al uw vragen, eventuele bestellingen uit de carrousel en onderzoek naar de collectie. Zij zijn te bereiken per telefoon (015) 215 05 12 of e-mail: cic@legermuseum.nl.

OPROEP: HELP HET CIC

Het CIC wil zijn aanbod op de website graag goed afstemmen op de wensen van de bezoekers. Om een goed beeld van die wensen te krijgen en welke rol het CIC daarin kan spelen, zijn wij op zoek naar Vrienden die bereid zijn een middag met ons hierover van gedachten te wisselen. In het bijzonder zijn wij geïnteresseerd in Vrienden die actief op het web zijn, bijvoorbeeld in virtuele communities of blogs als Hyves, Twitter, Flickr, youtube, wikipedia, en bereid zijn hun ervaringen met ons te delen. Ten slotte zijn wij op zoek naar enthousiaste vrijwilligers die willen helpen bij het toegankelijk maken van de diverse onderdelen van de collectie. Als u belangstelling hebt, dan kunt u zich opgeven door een e-mail te sturen naar a.ruseler@legermuseum.nl of per telefoon (015) 215 05 61. Graag vóór 1 februari 2009.

CIC KALENDER 2009 VOOR VRIENDENPRIJS

Het Legermuseum heeft ook zelf een product uit de carrousel gemaakt: de CIC Kalender 2009. De kalender is geïllustreerd met mooie afbeeldingen uit onze collectie, waaronder de Visser-collectie en de keukenwagen. Voor de speciale Vriendenprijs van zes euro (ex. verzendkosten) kunt u deze kalender bestellen. Stuur een e-mail naar: winkel@legermuseum.nl onder vermelding van naam en adres en 'kalender'.

DE OUDSTE GEDRUKTE BOEKEN VAN DEFENSIE TE BOEK

door Louis Ph. Sloos

De invloed van het nieuwe medium het gedrukte boek op de militaire geschiedenis kan nauwelijks worden overschat. Van deze inmiddels oude drukken worden er in *Warfare and the age of printing. Catalogue of early printed books from before 1801 in Dutch military collections* maar liefst 10.000 in twaalf verschillende talen uit de periode 1500-1800 beschreven.

De boeken in de nieuwe catalogus zijn van negen Nederlandse Defensie-instellingen en -collecties. Verreweg de meeste boeken komen uit het historisch bezit van Defensie. Aan de hand van deze rijke erfenis passeert niet alleen 400 jaar militaire geschiedenis de revue, maar de boeken maken er zelf ook deel van uit. Veel werken bevatten oorspronkelijke kennis op krijgskundig gebied van auteurs van wie de geschriften zelf in de vergetelheid raakten. Het belang van het gedrukte boek voor het krijgswezen blijkt niet alleen uit de kennis die in de militaire vakliteratuur besloten ligt, maar ook uit de rijke militaire boekcultuur. Dit laatste aspect komt uitgebreid aan bod in een van de essays in deel I van de catalogus.

Van grote betekenis

De ontstaansgeschiedenis van de catalogus *Warfare and the age of printing* gaat terug tot 2000. In dit jaar werd besloten een gedrukte catalogus uit te geven van de boeken van vóór 1801 in de collectie van het Legermuseum, de zogenaamde oude drukken. Het project dat in 2001 van start ging, breidde zich weldra uit tot een samenwerkingsverband met de Koninklijke Militaire Academie (KMA) in Breda. Mede dankzij deze partner konden

Philippe Étienne Lafosse (1738-1820), *Cours d'hippiatrique, ou traité complet de la médecine des chevaux ...* (Parijs 1772). *De anatomie van een paard. Paardenkennis was een van de vele niet zuiver militaire vakken die door de eeuwen heen voor militairen van belang zijn geweest.* (Collectie Cavaleriemuseum, CM 0002. Foto: Pictura)

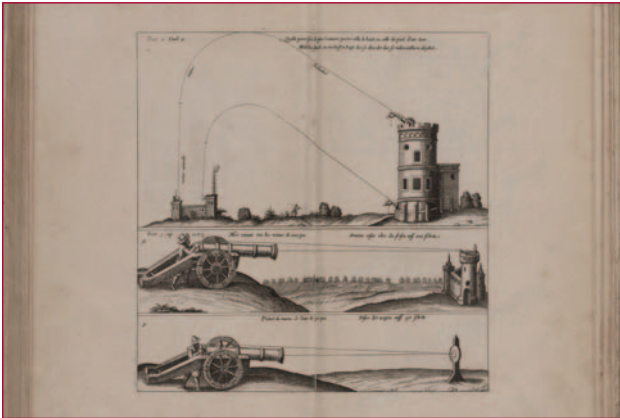

Joan I Blaeu (1598-1673), *Atlas maior* (Amsterdam 1662-1665), elf delen. Ook een exemplaar van de beroemde atlas van Blaeu ontbreekt niet in de collectie van 10.000 boeken uit de periode 1500-1800 in bezit van Defensie. (Collectie Koninklijk Instituut voor de Marine, PTO 3. Foto: Hans de Lijsler)

uiteindelijk de volgende negen Defensie-collecties beschreven worden: Legermuseum (Delft), Koninklijke Militaire Academie (Breda), Nederlands Instituut voor Militaire Geschiedenis (Den Haag), Koninklijk Instituut voor de Marine (Den Helder), Instituut Defensie Leergangen (Rijswijk), Nederlands Cavalerie Museum (Amersfoort), Museum Bronbeek (Arnhem), Nederlands Artillerie Museum ('t Harde) en Genie Museum (Vught). De collectie boeken die deze instellingen tezamen bezitten, is zowel nationaal als internationaal van grote betekenis. Het belang van het welslagen van dit samenwerkingsproject wordt pas echt duidelijk als wordt bedacht dat een project uit de jaren zestig en zeventig om te komen tot een catalogus van oude drukken van alleen het Legermuseum nooit is afgerond. De computer heeft hierin ongetwijfeld een belangrijke rol gespeeld. Dit neemt overigens niet weg dat er acht jaar intensief aan is gewerkt. De meerwaarden van een geïntegreerde catalogus zijn legio. Uiteraard wordt inhoudelijk het beeld completer. Het is goed om te weten welke boeken over welke onderwerpen er binnen Defensie zijn en waar ze zijn. Zo kan het acquisitiebeleid beter afgestemd worden. Maar de grootste winst zijn beschrijvingen van boeken die zijn gebaseerd op meerdere, liefst zo veel mogelijk, exemplaren, met als resultaat goede bibliografische beschrijvingen. Van lang niet alle boeken zijn er overigens meerdere exemplaren. Een andere grote meerwaarde van het samenwerkingsproject is dat er vele boeken tevoorschijn komen die uniek zijn binnen het cultureel erfgoed van Defensie en zelfs daarbuiten. Naast boeken die als enkel exemplaar van een druk uniek zijn, hebben vele boeken andere bijzondere eigenschappen, zoals zeer bijzondere banden en eigendomskenmerken van historisch interessante personen of instellingen.

Historische verzamelingen

Het Legermuseum en de KMA bezitten verreweg de grootste collecties oude drukken. De collectie van de laatstgenoemde instelling gaat terug op achttiende-eeuwse artilleriescholen. Het Legermuseum heeft een traditie op het gebied van het verzamelen van boeken die teruggaat tot 1913, het jaar van oprichting. De oprichter en lange tijd directeur van het museum,

Diego Ufano, Artillerie, c'est a dire: vraye instrvction de l'artillerie et de toutes ses appartenances. ... (Zutphen 1621). De studie van een kogelbaan. Bij uitstek de ontwikkeling op het gebied van de artillerie, een wetenschappelijke tak van het leger, maakte specialistische literatuur voor militairen noodzakelijk. (Collectie Legermuseum, 00122747. Foto Pictura)

Frederik de Wit, Steden-Boek van Europa uytgesondert Nederland (Amsterdam circa 1690). De versterkte stad Valletta op Malta. Van deze schitterende atlas met 123 handgekleurde kaarten is dit het enige bekende exemplaar, dat niet eerder was beschreven. Het gaat hier waarschijnlijk om een proefeditie voor de latere stedenatlas van Europa van Frederik de Wit. (Collectie Koninklijke Militaire Academie, 2825 2. Foto: Hans de Lijser)

Frederic Adolphe Hoefler, heeft hiervoor zowel geestelijk als stof-felijk de basis gelegd. In de jaren zestig kwam het museum ver-volgens in het bezit van de historische bibliotheek van het ministerie van Defensie – de geestelijke bagage van de militair door de eeuwen heen – en de verzameling militaire boeken van het Koninklijk Huis.

Het oudste overgeleverde boek van Defensie (over paardenziek-ten) in de collectie van het Legermuseum, dateert uit 1531. De oudste instelling waarvan rechtstreeks boeken zijn overgeleverd, is de Raad van State, die zich van 1588 tot 1795 bezighield met militaire zaken. Veel boeken van de negen Defensie-instellingen maken deel uit van soms zeer oude, historische verzamelingen, bijvoorbeeld die van het ministerie van Oorlog, het ministerie van Marine, de Hogere Krijgsschool of het departement van den Grootmeester der Artillerie. De bibliotheek van het ministerie van Oorlog is na 1813 opgebouwd rond boeken van de oude Raad van State. De bibliotheek van het departement van den Grootmeester der Artillerie gaat eveneens terug tot de zestiende eeuw.

In de bijzondere collecties worden voorts vele boeken aangetrof-fen uit het bezit van historisch belangrijke personen, onder wie stadhouder prins Frederik Hendrik, stadhouder prins Willem V, Constantijn Huygens, koning Lodewijk Napoleon en admiraal Jan Hendrik van Kinsbergen.

Ware kunstwerken

Naast de eminente herkomst van sommige boeken zijn veel werken inhoudelijk van historisch belang en bovendien door hun zeldzaamheid of uniciteit van grote materiële betekenis. De catalogus bevat de oorspronkelijke drukken en bij leven van de auteur uitgegeven edities van boeken van vele grote namen, onder wie Albrecht Dürer, Hugo de Groot, Constantijn Huygens, Antoni van Leeuwenhoek, Isaac Newton en Simon Stevin. Veel boeken zijn daarnaast ware kunstwerken, waarbij in veel gevallen kosten noch moeite werden gespaard. Een van de topstukken is een zeventiende-eeuws stedenboek van Europa door Frederik de Wit in bezit van de KMA. Dit was onbekend en is waarschijnlijk uniek. Tot slot springt in het oog dat een groot deel van de boeken over niet-militaire onderwerpen gaat; boeken

over allerhande (verwante) onderwerpen, verdeeld over 24 rubrieken, die vaak al honderden jaren in bezit van Defensie zijn. Een van de meest opmerkelijke boeken is een achttiende-eeuwse Bijbel in het Tamil.

Hoewel deze catalogus geen incunabelen (met losse letters gedrukte boeken, voor 1501 ontstaan) bevat, is de aansluiting met de allereerste gedrukte militaire boeken inhoudelijk wel duidelijk aanwezig. Een drietal van de oudste werken in deze catalogus zijn latere, en ook zeer belangrijke, edities van de twee allereerste gedrukte militaire boeken. De catalogus biedt daar-mee een representatief beeld, met een welhaast bibliografisch karakter, van de militaire literatuur vanaf het eerste militaire boek dat werd gedrukt.

Ter gelegenheid van het uitbrengen van de catalogus van oude drukken is er in het Legermuseum de tentoonstelling *Het boek als wapen*. Deze loopt nog tot en met 29 maart 2009. Te zien is een selectie van de circa 10.000 beschreven boeken. De unieke en kostbare boeken zijn geselecteerd vanwege de – veelal met de hand – ingekleurde platen. Het gaat om zeer bijzondere atlas-sen, boeken over dieren, over krijgskunde en over krijgsgeschie-den. In de 'topstukkenvitrine' worden de boeken regelmatig gewisseld, waardoor er zo veel mogelijk te zien zullen zijn. Een film laat enkele boeken al bladerend geheel zien. Meer informa-tie vindt u op www.legermuseum.nl.

Louis Ph. Sloos, *Warfare and the age of printing. Catalogue of early printed books from before 1801 in Dutch military collec-tions. With analytical bibliographic descriptions of 10,000 works* (2008). De catalogus bestaat uit vier delen met 2.008 pagi-na's en telt ongeveer 2.000 illustraties. De delen zijn gebonden en bevat in een cassette. De catalogus bevat uit-gebreide registers op auteurs, anonieme werken, uitgevers, drukkers, graveurs, plaats van uitgave/druk. ISBN 978 90 04 17241 8. Hij is voor 595 euro te bestellen via de museumwinkel (winkel@legermuseum.nl). Meer informatie over dit boekwerk vindt u op: www.collectie.legermuseum.nl onder het kopje 'nieuws'.

90 JAAR GELEDEN

TOEN ZWEGEN DE KANONNEN

door Hans van Lith

Op 11 november 1918, elf uur 's morgens werd het stil langs de fronten van de Eerste Wereldoorlog. Duitsland en zijn bondgenoten hadden de oorlog verloren en begonnen aan de terugtocht uit de bezette gebieden. Ze betaalden een zware oorlogsschatting. Nederland slaakte een zucht van verlichting.

Nederland was 'gewapend neutraal', dat wil zeggen: we zouden onze neutraliteit met de wapenen verdedigen. Naar alle windrichtingen, om zelfs de schijn van partij kiezen te vermijden. Ongeveer 200.000 mannen werden gemobiliseerd. Later groeide dat aantal tot 400.000. Een deel trok naar de grenzen, een ander deel bemande de kustverdediging en het veldleger werd mobiel gehouden om waar nodig in te grijpen. De Nieuwe Hollandsche Waterlinie van de Zuiderzee naar de grote rivieren werd bemand. Bij een doorbraak zou worden teruggetrokken op de Stelling van Amsterdam, het laatste bolwerk. Chef Generale Staf luitenant-generaal C.J. Snijders werd benoemd tot opperbevelhebber Land- en Zeemacht, een functie die Nederland tot dan niet kende.

Nu veel mannen gemobiliseerd waren, namen vrouwen in het bedrijfsleven veel werk van hen over. De oorlog had meer grote gevolgen voor Nederland. De Britten blokkeerden de Duitse aanvoer van overzee. De Duitsers op hun beurt stroopten met onderzeeboten de oceanen af om de geallieerde scheepvaart te verhinderen. Ook Nederlandse koopvaardij- en vissersschepen hadden hieronder te leiden. Velen liepen op een mijn of werden getorpedeerd. Verontwaardiging wekte de torpedering van het SS Tubantia in 1916 door een Duitse U-boot. Gedurende de oor-

Meer dan 6.400 zeemijnen spoelden aan op de Nederlandse kust. Het ruimen was een zeer gevaarlijk karwei.

log sneuvelden ruim 1.200 Nederlandse schepelingen. Op onze kusten spoelden meer dan 6.400 zeemijnen aan. Het onschadelijk maken kostte soms mensenlevens.

Letterlijk dichtbij

Bijna één miljoen Belgische vluchtelingen trokken de grens over. De beter gefortuneerden vonden onderdak in hotels, pensions en bij particulieren; de armen werden ondergebracht in kampen als Nunspeet en Ede. Velen keerden snel naar huis terug, maar circa 100.000 Belgen bleven de hele oorlog. Ook buitenlandse militairen van diverse nationaliteiten kwamen ons land binnen en werden – gescheiden – geïnterneerd. In fort Wierickerschans bij Bodegraven en op Urk werden officieren ondergebracht die weigerden hun erewoord te geven dat ze niet zouden ontsnappen.

Al vanaf 1915 speelde Nederland een belangrijke rol in de uitwisseling van ernstig zieke en invalide krijgsgevangenen tussen Duitsland en Groot-Brittannië. Per schip kwamen ze aan in Hoek van Holland, Vlissingen en Rotterdam en werden dan per trein naar Duitsland gebracht en omgekeerd. Voorwaarde was dat ze niet meer in staat waren aan de strijd deel te nemen.

Lang bleef de angst bestaan dat wij alsnog in de oorlog betrokken zouden worden, want die was letterlijk dichtbij. Talrijk zijn de verhalen van Zeeuwen die bij gunstige wind het kanongebulder bij Ieper hoorden en geallieerde bombardementen op Duitse vliegvelden bij Gent en de onderzeebootbases aan de Belgische kust zelfs konden zien. Britten en Duitsers schonden dagelijks het neutrale Nederlandse luchtruim. Tijdens nachtelijk overvliegen van ons land wierpen Engelse piloten die dachten dat ze al boven hun doelgebied zaten, 25 keer bommen af. Onder andere Zierikzee werd in 1917 ernstig getroffen. Door de afwezigheid van een sterke luchtvloot en voldoende luchtafweergeschut was

De Nederlandse opperbevelhebber tijdens de Eerste Wereldoorlog, luitenant-generaal C.J. Snijders, loopt over een pontonbrug tijdens een bezoek aan de troepen in het veld.

Vervolg op pagina 11

DE TROEP AAN HET MARCHEREN HOUDEN

door Hans Buurman

“Een leger marcheert op zijn maag.” Met dit citaat van Napoleon over bevoorrading opent het boek *In dienst van de troep*. Aan dat principe is in de afgelopen 200 jaar niet zoveel veranderd; alleen de techniek deed in de tussenliggende periode zijn intrede. Ging het vóór het einde van de negentiende eeuw vooral om levensmiddelen voor soldaten en foerage voor paarden, in de twintigste eeuw moesten ook de vuurwapens en gemotoriseerde voertuigen ‘gevoed’ worden, met munitie dan wel met brandstof. Zeker binnen het krijgsbedrijf kent men het belang van tijdig bevoorraden en transport, activiteiten die we nu met de term logistiek omschrijven. “Logistics is combat power”, zou de Amerikaanse generaal Schwarzkopf tijdens de Golfoorlog in 1991 daarover gezegd hebben.

Het boek geeft in negen hoofdstukken (periodes) de ontwikkeling van de logistiek binnen de Nederlandse landstrijdkrachten vanaf 1568 tot 2000 weer. De noodzaak tot verandering of verbetering van de logistieke organisatie kwam vooral voort uit de organisatorische problemen die zich tot half negentiende eeuw binnen legers voordeden: het aantal soldaten was te groot om te bevoorraden. In de tweede helft van diezelfde eeuw verbeterde die situatie met de komst van nieuwe transportmiddelen: de spoorwegen en stoomschepen.

Het grootste deel van het boek (zeven van de negen hoofdstukken) is gewijd aan de periode na de Tweede Wereldoorlog. Logistiek nam binnen krijgsmachten vanaf dat moment een grote vlucht. Een tiende hoofdstuk behandelt de huidige periode en de toekomst. De scheidslijnen tussen militaire logistiek en logistiek binnen het bedrijfsleven worden daarin steeds kleiner. Ook logistiek binnen defensie moet steeds efficiënter en bedrijfsmatiger. Het boek is voorzien van veel foto's, waarvan een groot aantal in kleur, en mag zeker een aanrader genoemd worden.

In dienst van de troep. Bevoorrading en transport bij de Koninklijke Landmacht, Herman Rozenbeek (red.), Amsterdam 2008, Uitgeverij Boom, 384 blz., ISBN 978 90 8506 455 8, prijs 35 euro.

Vervolg van pagina 10

daar weinig tegen te doen, behalve diplomatieke protesten indienen.

De stemming in Nederland was deels pro-Duitsland en deels pro-geallieerden. Sympathie voor de Duitsers werd niet afgekeurd. Ook de pers was verdeeld – De Telegraaf was Britsgezind,

Nederlandse huzaren oefenen hun gevechtskracht.

de Standaard (ARP) meer Duitsgezind. Politieke tekenaars hadden eveneens uiteenlopende voorkeuren. Louis Raemaekers bijvoorbeeld was sterk voor de geallieerden. De socialist Albert Hahn koos geen partij: hij was tegen militarisme in het algemeen.

Naarmate de schaarste toenam, bloeide de zwarte handel en werd de term oorlogswinstmaker (OW'er) berucht. Smokkelaars beleefden gouden tijden. In 1915 bouwden de Duitsers langs de Belgisch-Nederlandse grens een driedelige draadversperring, waarbij de middelste onder een spanning van 2.000 volt werd gezet. Dat belemmerde smokkel en bovendien het verkeer van spionnen en van jonge Belgen die via ons land dienst wilden nemen. Niettemin maakte 'den draad' ruim 2.000 slachtoffers onder degenen die het toch probeerden! Het tekort aan levensbehoeften – een deel moest worden uitgevoerd om onder andere steenkool voor onze industrie te verkrijgen – groeide. Er kwam distributie. De ontevredenheid onder de bevolking leidde in 1917 tot oproer in Amsterdam en andere grote steden.

Het einde van de Eerste Wereldoorlog werd voor Nederland gemarkeerd door de komst op 10 november 1918 van keizer Wilhelm II. Onze meest prominente asielzoeker bleef tot zijn dood in 1941 in ons land.

60 JAAR NATRES, 60 JAAR 'BESCHERMEN

door Hans van Lith

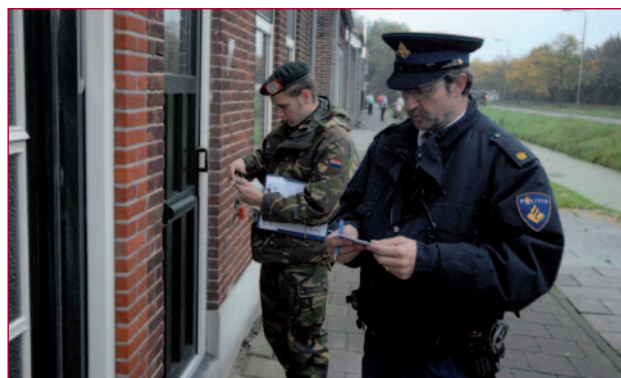
Overste Gerard van der Thiel is in het dagelijkse leven burger met een gewone burgerbaan. Daarnaast is hij – met overtuiging – korpscommandant van de Nationale Reserve. Maar hij trekt zijn militaire uniform alleen aan als hij in functie is, als er geoefend wordt of als de troep wordt ingezet. Zo is het in feite met alle ruim 3.000 reservisten van de 'Natres'. In 2008 bestaat dit legeronderdeel 60 jaar.

De Nationale Reserve – toen nog geen korps – is opgericht in 1948 toen een belangrijk deel van de krijgsmacht in het voormalige Nederlands-Indië actief was. In het begin van de Koude Oorlog was ons eigen land te krap verdedigd en dat vond de regering niet verantwoord. De Natres kreeg als taak mee het verdedigen van het eigen grondgebied. Daarmee is ze verwant aan veel oudere gelijksoortige organisaties als schutterijen, burgerwacht en Bijzondere Vrijwillige Landstorm. De Natres zet formeel zelfs de traditie van de BVL voort. Niet te luidruchtig omdat dit politiek een beetje gevoelig ligt. De BVL werd immers opgericht in de woelige periode van november 1918 toen ook in Nederland even revolutie dreigde.

In 1983 werd de Nationale Reserve opgewaardeerd tot korps en kreeg een eigen vaandel. Het valt nu onder het Commando

Overste Gerard van der Thiel, commandant van het Korps Nationale Reserve, ontvangt het vaandel. (Foto: Natres)

Een 'blauw-groen duo' controleert de evacuatie van het dorp Woubrugge. Voor het onschadelijk maken van een vliegtuigbom werden 800 inwoners geëvacueerd. (Foto: Natres)

Landstrijdkrachten (CLAS). In het (militaire) Museumpark Harskamp – waar onder meer ook het infanteriemuseum is gevestigd – heeft de Natres een eigen historisch paviljoen.

Meerdere taken

Het korps telt thans vijf regionale bataljons, verdeeld over de drie Regionale Militaire Commando's Noord, West en Zuid. De reservebataljons zijn compagniesgewijs verspreid. Daarnaast is er de Fanfare Korps Nationale Reserve, die in de Amersfoortse Bernhardkazerne haar thuisbasis heeft. Met het schraller worden van het aanbod van militaire muziekkorpsen treedt de fanfare steeds frequenter op.

Het 'beschermen wat je dierbaar is' – nog steeds de opdracht – heeft nogal wat aspecten, legt overste Van der Thiel uit. Naast de puur militaire taak, zoals het bewaken van kwetsbare objecten, verleent de Natres assistentie bij rampen en grote sportevenementen als de Vierdaagse. Verder helpt het korps de burgeroverheid bij het handhaven van openbare orde en veiligheid en verleent het bijstand bij militaire transporten, grote oefeningen en aan Nederlandse militairen tijdens vertrek of terugkomst naar of van vredesmissies. Ten slotte zijn er de ceremoniële optredens tijdens Prinsjesdag, bij herdenkingen enzovoort.

Vrijwillig en gemotiveerd

Natresmilitairen zijn vrijwilligers; voor een deel oud-beroepsmilitairen. Vroeger werden ze ook gerekruteerd uit afgezwaaide dienstplichtigen, maar dat is grotendeels voorbij sinds de dienstplicht is opgeschort. Veel nieuwe leden van het korps komen nu 'van buiten'. Van der Thiel: "Studenten zien het vaak als een goede kennismaking met de krijgsmacht. Of als een avontuur (wat ze fysiek nog wel eens tegenvalt). Je hebt er die blijven, anderen stoppen weer als ze afgestudeerd zijn en er is ook een groep die het zo interessant vindt dat ze beroepsmilitair worden en naar de KMA of de Koninklijke Militaire School in Weert gaan. Iedereen is gemotiveerd. Dat is ons handelsmerk: we komen allemaal vrijwillig en doen het dus graag. De motivatie druipt eraf", zegt hij geestdriftig. "Dat blijkt uit de wil professioneel op te treden, zich militaire taken eigen te maken en dat ook te laten zien. In de Vierdaagse bijvoorbeeld lopen altijd Natres-detachementen mee die prijzen in de wacht slepen."

Het was daarom ook een beetje onverwacht en teleurstellend dat

WAT JE DIERBAAR IS'

De fanfare van het Korps Nationale Reserve treedt vaker op doordat het aanbod van militaire muziekkorpsen steeds schraler wordt.

(Foto: Natres)

het deel van de jubileumviering, dat in het Legermuseum was gepland, niet doorging wegens te weinig inschrijvingen. Geen enthousiasme bij het thuisfront? Geen tijd? Onbekendheid met het museum? Het blijft gissen.

Rekrutentijd

De korpscommandant was ooit beroepsmilitair. Na de KMA en enkele jaren actieve dienst, zag hij rond 1989 meer toekomst in de burgermaatschappij. Maar het bloed kroop toch waar het niet gaan kan. Defensie stuurde in 1998 een brief rond in de stijl van 'wij denken aan u, denkt u ook aan ons?' "Ik wilde mijn rol als reservist toch inhoud geven en toen de vacature van commandant 30. Natresbataljon vrijkwam, was de keuze snel gemaakt." In 2006 werd hij benoemd tot korpscommandant. Per jaar geven 200 tot 400 geïnteresseerden zich op. Na de fysieke keuring en een veiligheidsonderzoek volgen veertien dagen Algemene Militaire Opleiding – zeg maar een soort rekrutentijd – in Assen of Oirschot: schieten, velddienst, exercitie, zelfhulp-kameradenhulp (vroeger Eerste Hulp aan het Front) enzovoort. Daarna worden ze ingedeeld bij een van de compagnieën. Oud-militairen met een rang, komen vaak in diezelfde rang terug bij de Nationale Reserve. Als ze de laatste zes jaar echter geen militaire ervaring meer opdeden, moeten ze ondanks hun rang gewoon eerst weer naar de A.M.O. Bij 'de troep' volgt de verdere training die 48 maanden duurt en steeds weer wordt herhaald of uitgebreid. Nieuwe ontwikkelingen in de beveiliging of de samenwerking met andere overheden worden uiteraard geoefend.

In combinatie

Bijstand verlenen aan de ME of bewaking van bijvoorbeeld elektriciteitscentrales waarop een terroristische aanslag gepleegd kan worden, stelt hoge eisen. Van der Thiel vertelt dat hiervoor getraind wordt, bijvoorbeeld door rollenspelen, waarbij Natresmilitairen de ene keer ordehandhavers en de andere keer ordeverstoorers zijn. Van beide posities leren ze veel. "Wij werken doorgaans samen met politie of beroepsmilitairen. Kortgeleden werd in Woubrugge een bom uit de Tweede Wereldoorlog onschadelijk gemaakt. 300 woningen met 800 mensen moesten ontruimd worden." Omdat daarvoor te weinig politie beschikbaar was, werd de Natres te hulp geroepen. In blauw-groene

duo's controleerden zij de evacuatie en beveiligden ze het gebied tegen plundersaars.

"Als wij zelfstandig bewakings- of beveiligingstaken uitvoeren, hebben we daarvoor *rules of engagement*. Meestal houden die in dat als we subversieve elementen signaleren we ze onder controle houden. Politie of marechaussee voeren ze daarna af. Uit zelfverdediging mogen we onze wapens gebruiken."

Zichtbaar, sterk en modern

Over de toekomst zegt Van der Thiel: "We zijn de weg ingeslagen van een flexibele operationele semiberoepseenheid. We willen nog nauwer samenwerken met civiele autoriteiten op het terrein van inzet, oefening en bevelvoering. Ik denk dat de Natres een stevige positie inneemt. Er zijn in Nederland 25 civiele veiligheidsregio's en wij hebben in totaal zeventien Natrescompagnieën. Het is niet ondenkbaar dat er uiteindelijk één compagnie per veiligheidsregio komt. De Regionale Commando's worden opgeheven en dan worden onze bataljons ingepast in de drie brigades van het Commando Landstrijdkrachten. Ik verwacht dat dat voor ons aanvoelt als een warm bad."

Natresmilitairen hebben natuurlijk een burgerbaan. Maar hun beschikbaarheid voor de Natres is essentieel. Dat moet tevoren met hun werkgevers geregeld zijn, aldus Van der Thiel. Hij wil daarover graag op diverse niveaus in gesprek komen. "Wij nodigen werkgevers graag uit bij een oefening om te laten zien wat wij doen. We wijzen op de voordelen die voor hen bestaan. Mensen die vrijwillig in de Natres dienen, zijn ook vaak betere leidinggevendenden in het bedrijfsleven. Gemotiveerd en gedisciplineerd. Risico's van blessures tijdens oefeningen? Dat moet je afdekken. Je hebt ook talloze mensen die voetballen. Tot nu toe hoor ik vanuit het bedrijfsleven heel weinig negatieve geluiden." '60 jaar Natres' grijpt de korpscommandant aan om zijn eenheid naar buiten te presenteren. De Natres organiseerde onder meer een symposium om met civiele en militaire overheden te discussiëren over meer en betere samenwerking. De reservisten deden mee aan een grote overstromings- en ontruimingsoefening in Woudenberg, met veel publiciteit. De fanfare bracht een cd uit met mars- en moderne popmuziek. "We komen uit onze schuttersputten", besluit overste Van der Thiel. "De Natres is een zichtbaar, sterk en modern korps, dat professioneel optreedt en waarin mensen zich in hun vrije tijd inzetten voor de BV Nederland. Dat is ons doel."

Een Natresmilitair tijdens een schietvaardigheidstraining. De reservisten oefenen regelmatig. (Foto: Natres)

GEEN GELD, GEEN ZWITSERS

door Ed Coumans

De oudste uniformjas (omstreeks 1780) in het Legermuseum is een rokjas van een Zwitsers regiment in Staatse dienst. Net als vele andere Europese landen, maakt ook de Republiek gebruik van het aanbod in de Zwitserse kantons. Van de vijftiende tot in de negentiende eeuw strijden vele Zwitsers onder vreemde vaandels. Ook tegen elkaar.

Dat de Zwitsers zo'n grote leverancier van huurlegers zijn geworden, danken ze voor een groot deel aan hun reputatie als soldaat. In de veertiende en vijftiende eeuw heersen de Zwitsers op het slagveld. Die heerschappij vestigen ze met hun tactiek en discipline. Ze vechten in een *Haufen*, een slagorde die veel weg heeft van de oude Griekse falanx. Zo'n *Haufen* is bewapend met pieken, hellebaarden en kruisbogen. Tijdens de slag bij Morgarten (1315) winnen de oudste kantons van Zwitserland hun onafhankelijkheid van de Habsburgers. Ook leggen de Zwitsers hier de fundamenten van hun reputatie als vechtersbazen.

Die reputatie doet Florence in 1424 een leger van 10.000 Zwitsers inhuren voor drie maanden. Het verhuren wordt een zeer winstgevende zaak. En blijft dat ook tot in de negentiende eeuw, ondanks dat precies twee eeuwen na Morgarten in de slag bij Marignano blijkt dat de Zwitserse *Haufen* tactisch over hun hoogtepunt heen zijn.

In Staatse dienst

De faam van de Zwitserse soldaat blijft groot. Machten als Brandenburg-Pruisen, Frankrijk, Oostenrijk en Spanje, alle huren ze regimenten in Zwitserland. De Zwitserse kantons kunnen de inkomsten ook goed gebruiken; voor de armere inwoners zit er vaak weinig anders

Rokjas van een soldaat van het regiment Zwitserse gardes, 1768-1795. De jas is vervaardigd van een zeer grove wollen stof genaamd karsaai. Deze lakensoort was bestemd voor de manschappen. Het is de oudste uniformjas uit de collectie van het Legermuseum. (Foto Legermuseum, objectnummer 050795)

Sjako van het Regiment Zwitsers 30 in koninklijk Nederlandse dienst, 1815-1829. Deze is van hetzelfde model als de sjako gedragen door de Nederlandse linietroepen en ingevoerd in 1815. (Foto Legermuseum, objectnummer 060408)

op dan dienst te nemen. Verder is de neutraliteit van het eedgenootschap gediend met het verhuren van regimenten. Het mes snijdt aan twee kanten: de kantons zijn de wervingsbron voor veel landen en daarmee veilig en de troepen van een neutraal land vormen geen bedreiging als vijfde kolonne binnen de landsgrenzen van hun broodheer.

Zo is het voor Zwitserland van belang om ook troepen te slijten aan de Republiek, tenslotte een van de Europese grootmachten in de zeventiende en begin achttiende eeuw. En de Republiek zit vaker verlegen om militairen. Ze heeft rond 1700 een van de grootste Europese legers op de been en binnen de eigen grenzen is nooit voldoende mankracht te vinden. Vooral tijdens het bewind van Willem III breidt het veldleger snel uit.

In 1693 worden met enkele Zwitserse kantons afspraken gemaakt voor het werven van regimenten op hun grondgebied, zo'n verdrag wordt een capitulatie genoemd. Een regiment is zelf verantwoordelijk voor de rekrutering. Net zoals de Nederlandse regimenten, krijgt de eenheid de naam van de bevelhebber, een officier met de rang van kolonel. Dat verandert in 1772 als de regimenten van het Staatse leger een nummer krijgen. Zo komt het regiment uit Graubünden van kolonel Hercules von Capol in 1693 in Staatse dienst en wordt in 1772 het Regiment Zwitsers 4.

Afdanken en uitbreiden

Het is niet vreemd dat er op een slagveld Zwitsers tegenover Zwitsers staan. Bijvoorbeeld in de slag bij Malplaquet (1709) waar een Frans en een Staats regiment uit hetzelfde kanton elkaar bloedig bestrijden. Na de Spaanse successieoorlog (1701-1714) worden veel Zwitserse eenheden afgedankt. De provincies geven liever niet veel geld uit aan de in hun ogen overtoollige troepen. In grote groepen bijeengebracht, marcheren de Zwitsers in uniform en slechts bewapend met een sabel terug naar hun land.

Als de internationale situatie bedreigend wordt, komt er weer versterking uit Zwitserland. Maar het Staatse leger blijkt niet meer opgewassen tegen de Fransen die de Zuidelijke Nederlanden binnenvallen tijdens de Oostenrijkse successieoorlog (1740-1748). Bij de verloren slag om Fontenoy (1745) vechten aan Nederlandse zijde de Zwitserse regimenten van Stürler, De Salis en De Constant Rebecque mee tegen het Franse leger onder Maurits van Saksen. De verliezen zijn groot, ook in de Zwitserse regimenten. Zo worden ruim 2.000 Zwitsers krijsgeslagen gemaakt na de inname van Brussel.

Sabel, vanaf circa 1765. Sabels met een ijzeren gevest zijn kenmerkend voor Zwitserse infanterieregimenten in de achttiende eeuw. In andere Europese landen was een messing gevest meer gebruikelijk. De kling is hoogstwaarschijnlijk een eigentijdse vervanging. De kling van 'Zwitserse' sabels waren meestal korter. De bovenzijde van de achterpareerstang is gestempeld 'AM'. De betekenis hiervan is niet bekend. De onderzijde van de pareerstang is aan de draagzijde gegraveerd: 'CAP StV N 43', dat zeer waarschijnlijk verwijst naar: compagnie van kapitein Stürler. 'N 43' is het binnen de compagnie geldende wapen- of manschappennummer. Vermoedelijk was deze compagnie onderdeel van de vanaf 1772 als Regiment Zwitsers 5 betitelde afdeling. Manschappen en officieren kwamen voornamelijk uit de Zwitserse kantons Bern en Zürich. (Foto Legermuseum, objectnummer 018680)

Opnieuw moet een Oranje redding brengen. Willem IV wordt erfelijk stadhouder en begint onmiddellijk aan de uitbreiding van het leger. In 1748 worden nieuwe capitulaties afgesloten om vijf extra regimenten te werven. Daarnaast komt er een regiment Zwitserse gardes.

Direct na het einde van de oorlog worden echter drie regimenten Zwitsers afgedankt. Ook gaat de compagniesterke weer terug van 150 naar 100 man. Tussen 1751 en 1785 telt het Staatse leger nog vijf linieregimenten en het garderegiment, bij elkaar 68 Zwitserse compagnieën. Zo wordt in 1747 het 'Regiment Zwitsers der kleine kantons' opgericht (later het Regiment Zwitsers 2). De militairen komen uit onder andere de kantons Appenzell, Bern, Glarus en Schaffhausen. Het regiment bedraagt in 1748 2.400 man en varieert in de volgende jaren tussen 1.200 en 2.200 militairen. Het bestaat uit twee bataljons van elk zes compagnieën.

Voorouders

In 1793 staat de Republiek opnieuw tegenover Frankrijk. De Staatse infanterie telt in totaal 17.400 man: negen bataljons grenadiers, een bataljon Hollandse gardes, veertien bataljons musketiers en naast lichte infanterie en hulpkorpsen ook nog een bataljon Zwitserse gardes en tien bataljons Zwitsers.

Na twee jaar strijd valt de Republiek. Op 19 januari 1795 wordt de Bataafse Republiek gesticht. Maar ook nu is er onder de

Rokjas van het Regiment Zwitsers 30 in koninklijk Nederlandse dienst, 1815-1829. Deze wijkt af van het model van de Nederlandse linietroepen. De witte tressen, van gewoon laken vervaardigd, waren kenmerkend voor de Zwitserse regimenten in deze periode. (Foto Legermuseum, objectnummer 120963)

Nederlanders weinig belangstelling voor de legerdienst. Daarom nemen de Bataven aanvankelijk de Zwitserse regimenten over. De kantons weigeren in 1796 echter de capitulaties te verlengen. Na de bevrijding van de Fransen in 1813, begint het jonge koninkrijk der Nederlanden aan de opbouw van zijn leger. Dat blijkt moeizaam, want veel jonge mannen zijn in Franse dienst gesneuveld. Moe van oorlog en dienstplicht is de animo voor leger en militia allesbehalve groot. Om de landmacht op getalsterkte te brengen, worden opnieuw buitenlandse eenheden geworven. Van onder meer Bern, Zürich, Graubünden, Appenzell en Uri krijgt Nederland toestemming om in totaal vier regimenten te laten rekruteren. Ze komen anders dan de troepen uit Nassau te laat om nog deel te nemen aan de veldtocht tegen Napoleon in 1815.

Ook de strijd tegen de opstandige Belgen missen ze, want op 31 december 1828 eindigt het verdrag met de Zwitsers. In 1829 marcheren ze voorgoed af. Opnieuw vertrekken niet alle Zwitserse soldaten; ze hadden hier inmiddels een familie gesticht en konden dienst nemen in een van de Nederlandse regimenten. Het is dan ook niet vreemd dat nogal wat Nederlanders hun voorouders terugvinden in een Zwitsers regiment.

Bronnen

Bosscha, J., *Neêrlands heldendaden te land* (Leeuwarden 1838) v.2.

Meier, J.A., *Vivat Hollandia. Zur Geschichte der Schweizer in holländischen Diensten 1740-1795* (Zürich 2008).

Ringoir, H. 'De Zwitserse regimenten in Koninklijke Nederlandse dienst', in: *Armamentaria* 11 (1976).

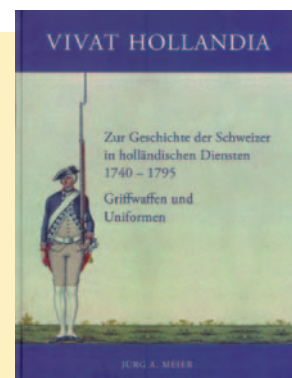
Uijterschout, I.L., *Beknopt overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen uit de Nederlandsche krijgsgeschiedenis van 1568 tot heden* (Den Haag 1938).

www.DutchRegiments.nl.

VIVAT HOLLANDIA

Vivat Hollandia. Zur Geschichte der Schweizer in holländischen Diensten 1740-1795 van de gerenommeerde wapenhistoricus Jürg A. Meier, conservator in Schloss Grandson, behandelt vooral de steekwapens en uniformen van de eenheden uit Zwitserland in Staatse dienst.

Meier beschrijft ook kort de geschiedenis van deze regimenten. Het boek kost 30 euro. Vrienden kunnen *Vivat Hollandia* bestellen bij het Legermuseum, e-mail: winkel@legermuseum.nl. Zo lang de voorraad strekt.

AGENDA

Tentoonstellingen

- t/m 4 januari 2009 Een dag op scherp, fototentoonstelling Afghanistan
t/m 29 maart 2009 Het boek als wapen, oudedrukkententoonstelling
t/m 13 april 2009 Dappere dieren, familietentoonstelling over dieren in dienst
t/m 2010 Maurits en het oranje geheim, familietentoonstelling over de Tachtigjarige Oorlog
t/m 2010 Onder vuur. Militaire dilemma's, interactieve filmpresentatie
t/m 2010 De mooiste vuurwapens van de wereld, de collectie zeventiende- en achttiende-eeuwse vuurwapens
t/m 2010 Actie Zone: van groentje tot generaal in drie kwartier!

Activiteiten in het museum

**Kerstvakantie*, 20 december tot en met 4 januari. IJskoud het leukste museum.

De dappere dieren in het Legermuseum houden geen winterslaap! Ze hebben in de tentoonstelling sporen in de sneeuw achtergelaten, ontdek bij welk dier deze horen. Je ziet en hoort het verhaal van een winterwonder uit de kerstperiode van de Eerste Wereldoorlog en kunt wat lekkers maken boven een vuur. Ook kun je zelf je kerstboodschap op een vredesduif schrijven en in de kerstboom hangen. Onder de mensen die een duif in de boom hangen, worden een aantal duiven verloot die nu in de tentoonstelling Dappere dieren te zien zijn.

**Voorjaarsvakantie*, 21 tot en met 29 februari. Stalen dieren.

In het leger hebben veel voertuigen de naam van een dier meegekregen. Zo zijn er de Leopard, Otter en Wasp. Ontdek in het museum hoeveel voertuigen de naam van een dier hebben gekregen en waarom. Je kunt ook een aantal voertuigen in en zelfs in eentje rijden! Verder leer je op een parcours met een afstandsbediening de Leopard besturen. Degene die het snelst het parcours aflegt, wint de op afstand bestuurbare tank!

Op de hoogte blijven van de activiteiten van het museum?

Kijk op www.legermuseum.nl. Schrijf u meteen in voor de digitale nieuwsbrief, dan weet u zeker dat u niets hoeft te missen.

Vriend van het museum? Word dan ook lid van onze hyvespagina!

Kijk op legermuseumdelft.hyves.nl.

VRIENDEN BIJ VETERANENKUNST EN INFOCENTRUM

door Hans van Lith (tekst en foto)

Een veertigtal Vrienden en enige leden van Mars et Historia bezochten 26 oktober de expositie *Veteranenkunst* en het vernieuwde Collectie Informatie Centrum. Voorzitter Gijs Scholtens zei in zijn welkomstwoord dat veteranenkunst uiting geeft aan de emotie van militairen. In de Verenigde Staten kennen ze zelfs een museum op dit gebied. Directeur Chris Ronteltap maakt van de gelegenheid gebruik zich voor te stellen, waarna conservator Jos Hilkhuijsen uitlegde dat communiceren via eigen kunstwerken teruggekeerde militairen helpt hun ervaringen te verwerken. Voor sommigen is het zelfs therapeutisch. 29 veteranen toonden hun werken, stammende uit de tijd van Indië tot heden. Na een rondgang, werd een bezoek gebracht aan het vernieuwde Collectie Informatie Centrum (zie ook pagina's 6 en 7 van deze Nieuwsbrief).

Directeur Ronteltap heet de Vrienden welkom.

NIEUWE VRIENDEN

E.W. Halley Amsterdam
N.L.S. Ronteltap Leiden
A.W. Bruin, de Delft

Ook Vriend worden?

Zie www.vriendenlegermuseum.nl

COLOFON

De Nieuwsbrief verschijnt driemaal per jaar.

Redactie Hans van Lith
Heleen Bronder
Hans Buurman
Edwin Ouwejan
Ed Coumans (eindredactie)
Vormgeving Koninklijke De Swart,
en drukwerk Den Haag
Uitgever Stichting Vrienden van het
Legermuseum
Secretariaat Antwoordnummer 11228,
2600 WC Delft
tel.: (015) 214 23 76*
fax: (015) 214 39 16
*alleen op donderdag- of
vrijdagmorgen
e-mail: secretariaat@vriendenlegermuseum.nl
Website www.vriendenlegermuseum.nl
Webmaster Henk Goos
Webredacteur Guus van Leeuwe
ISSN 1569-4305